

Γεωργίου Δ. Μαρτζέλου

**Ὁρθόδοξο δόγμα
καί
θεολογικός προβληματισμός**

**Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας
Β'**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - 41

Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός
Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας
Β'

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - 41

Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός
Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Β'

ISBN: 960-242-193-2

© Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος - Παναγιώτης Σ. Πουρναράς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Σ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ

ΚΑΣΤΡΙΤΣΙΟΥ 12 - Τ.Θ. 11220

546 23 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τηλ.: 031- 270 941, Fax: 031 228 922

e - mail: pournarasbooks@the.forthnet.gr

Στό σεπτό Οἰκουμενικό Θρόνο
τῆς Κωνσταντινουπόλεως
γιά τά 2000 χρόνια
μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδοξίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
1. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	
Εἰσαγωγή	17
α. Προϋποθέσεις πού προσδιορίζουν τή σχέση μεταξύ θεολογίας καί φιλοσοφίας	18
β. Ἡ φιλοσοφία ὡς «θυγατέρα τῆς θεολογίας» ..	21
Συμπέρασμα	28
2. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΑΥΘΕΝΤΙΑ: ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ; (Θεολογική καί φιλοσοφική προσέγγιση)	
Εἰσαγωγή	31
α. Ἡ ἔννοια τῆς αὐθεντίας γενικά καί ἡ σχέση τῆς μέ τήν ἐλευθερία	32
β. Ἐλευθερία καί αὐθεντία στήν Ἀγία Γραφή καί τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας	36
γ. Ἐκτροπές καί καταχρήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας	42
δ. Ἡ διαλεκτική ἐλευθερίας καί αὐθεντίας στά κυριότερα σύγχρονα ρεύματα	48
Συμπέρασμα	53

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (Δυό σημεία σύγκρουσης τῆς πατερικῆς σκέψης μέ τήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία)	
Εἰσαγωγή	55
α. Ἡ ἔννοια τῆς θεότητος	56
β. Ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας	63
Συμπέρασμα	74
4. Ο ΑΓ. ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΚΑΙ Η Δ' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ	
Εἰσαγωγή	77
α. Ἡ σημασία τῆς Χριστολογίας τοῦ Κυρίλλου γιά τούς Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας	81
β. Ὁ ἅγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καί ὁ Ὅρος τῆς Χαλκηδόνας	87
Συμπέρασμα	104
5. ΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗ ΤΟ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟ	
Εἰσαγωγή	107
α. Ἡ ἔννοια τοῦ λογικοῦ καί τοῦ αὐτεξουσίου ..	109
β. Ἡ ἐνότητα λογικοῦ καί αὐτεξουσίου	113
γ. Ἡ σημασία τῆς ἐνότητος λογικοῦ καί αὐτεξουσίου στή θεολογία τοῦ Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ	122
Συμπέρασμα	124
6. ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΙΚΟΝΟΛΟΓΙΑΣ	
Εἰσαγωγή	127

α. Τριαδολογικές προϋποθέσεις	129
β. Χριστολογικές προϋποθέσεις	136
γ. Ἀνθρωπολογικές προϋποθέσεις	143
Συμπέρασμα	147

7. Ο ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ Η ΝΕΟ- ΤΕΡΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Εἰσαγωγή	149
α. Ἡ θεολογία τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ καὶ οἱ προϋποθέσεις της	150
β. Ὁ ἁγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ἡ ρωμαιοκαθο- λική θεολογία	154
γ. Ὁ ἁγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ἡ προτεσταντι- κή θεολογία	158
δ. Ὁρθόδοξη κριτική θεώρηση τῶν θέσεων τῆς δυτικῆς θεολογίας ἔναντι τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ	161
Συμπέρασμα	167

8. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ ΣΤΙΣ ΔΙΔΑΧΕΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

Εἰσαγωγή	169
α. Θεολογία καὶ πνευματικότητα	170
β. Θεολογία καὶ κοινωνική πραγματικότητα	181
Συμπέρασμα	194

9. ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟ- ΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Εἰσαγωγή	195
α. Ἡ ἐνότητα θεσμοῦ καὶ χαρίσματος μέσα στήν Ἐκκλησία	197
β. Ἡ σημασία τῆς ἐνότητος θεσμοῦ καὶ χαρίσμα-	

τος για τήν ενότητα τῆς Ἐκκλησίας	210
Συμπέρασμα	216
10. ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΛΟΥ- ΘΗΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	
Εἰσαγωγή	219
α. Λογική καί Ἀποκάλυψη κατά τό Λούθηρο ...	221
β. Λογική καί Ἀποκάλυψη κατά τήν ὀρθόδοξη παράδοση σέ σύγκριση μέ τό Λούθηρο	232
Συμπέρασμα	244
11. Ο ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟ- ΞΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΜΗ ΧΑΛΚΗΔΟΝΙΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟ- ΛΗΣ (Χρονικό - Ἀξιολόγηση - Προοπτικές)	
Εἰσαγωγή	247
α. Ἡ ἀνεπίσημη φάση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλό- γου (1964-1979)	250
β. Ἡ ἐπίσημη φάση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου (1985-1993)	253
Συμπέρασμα	280
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατά θέματα)	283

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τό 1993 δημοσιεύσαμε μιά ἐργασία μέ τόν εὐρύ καί περιεκτικό τίτλο *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός*, ἡ ὁποία περιεῖχε ἑπτὰ μελετήματα δογματικῆς θεολογίας καί ἀποτελοῦσε, σύμφωνα μέ ὅσα εἶχαμε πεῖ, τό πρῶτο μέρος μιᾶς σειρᾶς παρόμοιων ἐργασιῶν πού ἐπρόκειτο νά ἀκολουθήσουν μέ τόν αὐτό τίτλο. Στόχος τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν εἶναι, ὅπως τονίσαμε, νά προσεγγίσουν διεξοδικά ὀρισμένα ἀπό τά προβλήματα πού ἀναφύονται κατά τίς σύγχρονες θεολογικές καί οἰκουμενικές ἀναζητήσεις καί νά δώσουν κατά τό δυνατόν τεκμηριωμένες ἀπαντήσεις μέ βάση τήν ὀρθόδοξη παράδοση καί τό σύγχρονο θεολογικό στοχασμό.

Ἡ παρούσα ἐργασία ἔρχεται νά συνεχίσει τήν προσπάθεια αὐτή, ἐπιχειρώντας νά ἀπαντήσῃ σέ ἐνδιαφέροντα καί ἐπικαιρα φιλοσοφικοθεολογικά, ἱστορικοδογματικά, δογματικά καί οἰκουμενικά προβλήματα μέσα ἀπό τά συγκεκριμένα ἑνδεκα μελετήματα πού τήν ἀπαρτίζουν. Σχεδόν ὅλα τους ἀναφέρονται σέ θέματα πού μᾶς ἀπασχόλησαν κατά τίς εἰσηγήσεις μας σέ διάφορα συνέδρια τήν τελευταία εἰκοσαετία.

Εἰδικότερα τό πρῶτο ἀσχολεῖται μέ τό πρόβλημα τῆς σχέσης φιλοσοφίας καί θεολογίας στήν πατερική παράδοση καί ἐπιχειρεῖ νά δείξῃ ὅτι ἡ φιλοσοφία δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς «θεραπευτική» τῆς θεολογίας, ὅπως συνήθως λέ-

γεται ἐσφαλμένα, ἀλλὰ καί «θυγατέρα» τῆς θεολογίας, ἀφοῦ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μέσα στήν προσπάθειά τους νά θεολογήσουν ἀναγκάζονται νά ἀπαντήσουν σέ βασικά φιλοσοφικά προβλήματα, δημιουργώντας ἔτσι τή δική τους φιλοσοφία καί προωθώντας μέ τόν τρόπο αὐτό γόνιμα τό φιλοσοφικό στοχασμό.

Τό δεύτερο ἀσχολεῖται μέ τό πρόβλημα τῆς σχέσης ἐλευθερίας καί αὐθεντίας ἀπό θεολογική καί φιλοσοφική ἄποψη καί ἀποσκοπεῖ νά τονίσει ὅτι ἡ διαλεκτική ἔνταση μεταξύ ἐλευθερίας καί αὐθεντίας, πού χαρακτηρίζει πολλές φορές τή φιλοσοφική, τή νομική, τήν κοινωνιολογική καί τή δυτική θεολογική σκέψη, ὑπερβαίνεται μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση μέ τήν ἐλεύθερη ἀποδοχή τῆς αὐθεντίας καί τήν αὐθεντική διάσταση τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία ὡς καρπός τῆς παρουσίας τοῦ Ἀγ. Πνεύματος εἶναι κυρίως καί κατ' ἐξοχήν χαρισματική.

Τό τρίτο ἐξετάζει τήν ἔννοια τῆς θεότητας καί τήν ἔννοια τῆς δημιουργίας κατὰ τήν πατερική παράδοση καί στοχεύει νά ἀποδείξει ὅτι οἱ Πατέρες μέ τή διδασκαλία τους γιά τό Θεό καί τόν κόσμον ἀνατρέπουν ἐκ βάθρων ὄχι μόνο τίς θεολογικές καί κοσμολογικές ἀντιλήψεις, ἀλλά καί τήν ἴδια τήν ὄντολογία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, δημιουργώντας μιά νέα ὄντολογία, προκειμένου νά οἰκοδομήσουν πάνω σ' αὐτήν τήν ὅλη θεολογία τους.

Τό τέταρτο ἀναφέρεται στή σχέση τῆς Δ' Οἰκουμένης Συνόδου μέ τή Χριστολογία τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καί προσπαθεῖ νά δείξει ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνας ὄχι μόνο δέν ὑπῆρξε ἄσχετη ἢ καί ἀσυμβίβαστη μέ τή Χριστολογία τοῦ Κυρίλλου, ὅπως ἐσφαλμένα ἰσχυρίζονται ἀντιχαλκηδόνιοι καί δυτικοί ἐρευνητές, ἀλλά τουναντίον, ἡ ὅλη δογματική διδασκαλία της στη-

ρίχθηκε σχεδόν αποκλειστικά καί ἐξολοκλήρου στήν ἀδιαμφισβήτητη καί καθολικά ἀποδεκτή αὐθεντία τοῦ Κυρίλλου.

Τό πέμπτο ἀναφέρεται σέ καθαρά ἀνθρωπολογικό θέμα, ἐξετάζοντας τή σχέση λογικοῦ καί αὐτεξουσίου κατὰ τόν ἅγ. Ἰωάννη Δαμασκηνό, καί ἐπιδιώκει νά τονίσει ἀφενός τήν ὄντολογική ἐνότητα μεταξύ λογικοῦ καί αὐτεξουσίου πού χαρακτηρίζει τή σκέψη του, καί ἀφετέρου τή σημασία πού ἔχει ἡ ἐνότητα αὐτή γιά τή δογματική διδασκαλία του καί γενικότερα γιά τήν ὀρθόδοξη παράδοση σέ ἀντιδιαστολή μέ τή δυτική.

Στό ἕκτο ἐξετάζονται οἱ θεολογικές προϋποθέσεις τῆς ὀρθόδοξης Εἰκονολογίας, μέ στόχο νά καταδειχθεῖ ὅτι οἱ ἐν λόγῳ θεολογικές προϋποθέσεις δέν εἶναι μόνο χριστολογικές, ὅπως συνήθως λέγεται ἐσφαλμένα, ἀλλά καί τριαδολογικές καί ἀνθρωπολογικές, μέ ἀποτέλεσμα ἡ ὀρθόδοξη Εἰκονολογία νά συνοψίζει οὐσιαστικά ὁλόκληρη τήν ὀρθόδοξη δογματική θεολογία.

Τό ἕβδομο ἀναφέρεται στή στάση τῆς νεότερης δυτικῆς θεολογίας ἐναντί τῆς θεολογίας τοῦ ἅγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καί ἀποσκοπεῖ νά δείξει ὅτι τόσο ἡ ρωμαιοκαθολική ὅσο καί ἡ προτεσταντική θεολογία ἀντιμετωπίζουν καί ἀξιολογοῦν τή θεολογία τοῦ Παλαμᾶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δικῶν τους, σχολαστικῶν κυρίως, προϋποθέσεων, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀρνοῦνται οὐσιαστικά τή διδασκαλία γιά τή θέωση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀποτελεῖ τόν πυρήνα τῆς βιβλικῆς καί πατερικῆς θεολογίας καί πνευματικότητος, καί νά συντελοῦν μέ τόν τρόπο αὐτό στήν πνευματική φτώχεια τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ.

Στό ὄγδοο ἐξετάζεται ἡ σχέση τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τοῦ ἅγ. Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὅπως παρουσιάζεται μέσα στίς *Διδαχές* του, μέ τήν ἠθική καί πνευματική

ζωή, καθώς και τὰ κοινωνικά προβλήματα τῶν ὑπόδουλων ἀπλοϊκῶν χριστιανῶν, στούς ὁποίους ἀπευθυνόταν. Σκοπός του εἶναι νά φανεῖ ἡ πραγματικά θαυμαστή σύζευξη τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγ. Κοσμᾶ μέ τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα καί τήν κοινωνική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς του, πράγμα πού χαρακτηρίζει τή διδασκαλία ὅλων τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ἔνατο ἀναφέρεται στό κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιολογικὸ ζήτημα τῆς σχέσης μεταξύ θεσμοῦ καί χαρίσματος σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη παράδοση καί ἀποσκοπεῖ νά προβάλει, σέ ἀντιδιαστολή μέ τή ρωμαιοκαθολικὴ παράδοση καί τόν Προτεσταντισμό, τήν ἐνότητα πού ὑπάρχει μεταξύ θεσμοῦ καί χαρίσματος μέσα στήν Ἐκκλησία, καθώς καί τή σημασία πού ἔχει ἡ ἐνότητα αὐτὴ γιὰ τήν ἴδια τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Τό δέκατο ἐπιχειρεῖ μιὰ σύγκριση μεταξύ Λουθήρου καί ὀρθόδοξης παράδοσης ὅσον ἀφορᾷ τό πρόβλημα τῆς σχέσης λογικῆς καί Ἀποκάλυψης, ἐπιδιώκοντας νά τονίσει ὅτι ἡ διαλεκτικὴ λογικῆς καί Ἀποκάλυψης ἢ μέ ἄλλα λόγια φιλοσοφίας καί θεολογίας, πού ἀπαντᾷ στό Λούθηρο, καίτοι ὀφείλεται στήν ἀντίδρασή του κατὰ τῆς νοησιάρχιας τοῦ Σχολαστικισμοῦ, δέν ἔχει θέση μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση, ἡ ὁποία θεωρεῖ τό νοῦ ὡς τό «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο καί ἐξαίρει τὴ σημασία του γιὰ τήν κατανόηση τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἀποκάλυψης, προϋποθέτοντας βέβαια τήν κάθαρση καί τό φωτισμό του ἀπὸ τό Θεό.

Τέλος τό ἐνδέκατο ἀναφέρεται στό διάλογο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μέ τίς Μὴ Χαλκηδόνιες Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς, μέ σκοπὸ νά παρουσιάσει τὰ ἐπιτεύγματα, ἀλλὰ καί νά ἐπισημάνει τίς δυσκολίες τοῦ θεολογικοῦ αὐτοῦ διαλόγου, μέ προοπτικὴ τήν πραγματο-

ποίηση τοῦ δράματος τῆς πλήρους κοινωνίας καί ἑνώσης τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν οἰκογενειῶν.

Ἀπό τή θέση αὐτή θά ἤθελα νά ἐκφράσω τίς θερμές μου εὐχαριστίες στή σύζυγό μου Δήμητρα Μπαζιωτοπούλου-Μαρτζέλου, πού μοῦ συμπαραστάθηκε μέ ὑπομονή καί καρτερία καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς συγγραφῆς τῶν μελετημάτων αὐτῶν, καθώς καί στήν ἐπιστημονική βοηθό τοῦ Τομέα Δογματικῆς Θεολογίας δ. Παρασκευή Ροκά, πού ἀνέλαβε μέ προθυμία τή διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καί τήν ἐπιμέλεια τῆς παρούσας ἐργασίας.

Θεσσαλονίκη, 25 Μαρτίου 2000

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ